

Semantisk impedans i sundhedsoplysningen

René Flamsholt Christensen

ORIENTERING

Ugeskr læger
2016;178:V68637

Tiltag til forbedring af folkesundhed var veletablerede allerede i antikken. De mange akvædukter omkring dengang verdens ubestridt største by vidner om romernes forståelse for nødvendigheden af rent vand. Alligevel eksisterede der også dengang bizart kontrære opfattelser af, hvad man bør gøre for sit velvære. Plinius den Ældre, en romersk skribent, der i øvrigt omkom under Vesuvs udbrud i år 79, tilrådede – som et middel mod tandpine – at spytte på munden af en frø ved fuldmåne. Da en evidensefterprøvning af teorien næppe vinder etisk godkendelse, slipper vi nok for at se dyrevelfærdsorganisationer og Tandlægeforeningen gøre fælles front mod denne ellers pikante tilføjelse til vort terapeutiske armamentarium.

Et af de instrumenter, som præventiv medicin og

folkesundhed i vore dage betjener sig af, er oplysning, der sigter mod at fremkalde adfærdsændringer. I dette øjemed anvendes der ofte budskaber, der appellerer til, at man træffer de »rigtige« valg, f.eks. udskifter usunde levevaner med mere hensigtsmæssige adfærdsmønstre. Imidlertid virker budskaberne ikke altid efter hensigten. Faktisk er der eksempler på, at opfordringer til at ændre adfærd har paradoks virkning.

I denne artikel fremlægges i kasuistisk form tre situationer med utilsigtet eller udebleven effekt; eller i det ene tilfælde snarere antydende årsagen til en måske kun partiel virkning. På dette grundlag foreslås en kategoriseret terminologi for sundhedsbudskabernes vild- og vådeskud.

EKSEMPEL 1

Det skal straks understreges, at eksemplet her ikke bringes for at fremmane forargelse eller vække fordomme. Erfarne Afrikarejsende vil vide, at skraldindsamling mange steder på dette kontinent mildt sagt ikke fungerer optimalt. Folk er derfor henvist til enten at grave deres affald ned, deponere det i en affaldscontainer, eller – endnu nemmere – blot smide det f.eks. langs vejen.

EKSEMPEL 2

De af Ugeskrift for Lægers læsere, der undrer sig over, at det på et hospital er nødvendigt at opfordre til ikke at spytte, er undskyldt. Til forståelse hjælper det at vide, at i Bhutan tygger alle, kvinder og mænd, unge og gamle, buddhistmunke og politibetjente, betelnød.

Tygning af betelnød giver et energiboost, en følelse af velvære og eventuelt en let eufori. Denne skal være fremkaldt af nøddens indhold af alkaloider. Traditionelle forestillinger om sundhedsfremmende virkninger er uden dokumentation. Hvor skadelig brugen er, diskuteres, men tygning fremkalder en produktion af nærmest purpurrodt spyt, som brugerne ofte finder det passende at efterlade som store, langtfra dekorative og næsten uafvaskelige plamager overalt, inklusive altså på hospitalsgulve.

EKSEMPEL 3

Skiltets franske tekst indikerer, at stranden *ikke* er under opsyn, dvs. at man *ikke* skal forestille sig, at en flok yppige Baywatchklonede livreddere straks kaster sig i bølgen og kommer én til undsætning, hvis man

Eksempel 1.
Fra byen Musoma i
det vestlige Kenya.

Eksempel 2.
Fra Jigme Dorji
Wangchuck National
Referral Hospital,
i Thimphu, Bhutan.

Eksempel 3.
Fra en strand i
Languedoc,
Frankrig.

skulle komme i vanskeligheder under badningen. Den engelske tekst derimod efterlader vel snarere det indtryk, at her er der ingen risiko for, at klamme *voyeurs* belurer de badende. Der er heldigvis intet, der tyder på, at strandens ikkefransktalende publikum har lidt overlast pga. den vildledende oversættelse.

DISKUSSION

Termen *semantisk impedans* foreslås anvendt som overordnet begreb for sundhedsbudskaber med forfjelt eller diskordant effekt. Den kombinerer sofistikeret klang af teknisk præcision med betydelig konceptuel rummelighed. Dette forlener termen med et raffinement, der giver baghjul til Klumpedumps lidt puerile påberåbelse af, at: »Når jeg bruger et ord, så betyder det lige netop det, jeg vælger, at det skal betyde« [1].

Ikke overraskende har begrebet sin oprindelse i it-verdenens hermetiske klikejargon, hvor det – i lighed med megen anden sproglig kreativitet – er forblevet uden veldefineret betydning. Eftersom ingen derfor har vundet hævd på det, er begrebet velegnet til, som foreslået her, at omfatte situationer, der er karakteriseret af et *mismatch* mellem et (sundheds)budskabs sigte (= signalet) og dets fortolkning hos modtagerne.

De tre afbildede situationer belyser forskellige kategorier af semantisk impedans.

Det kenyanske gadebillede med skraldophobning umiddelbart rundt om et skilt, der appellerer til netop det modsatte, fortjener lidt kontekst. Skønt skiltets opfordring synes rimelig utvetydig, selv for folk med et måske sparsomt engelsk, kan nogle have overset ordet »not«. Der kan også være langt til en af byens få affaldscontainere, det er for varmt, og »når andre kan, kan jeg vel også«. Man kan næsten høre undskyldningerne, der jo nok ligner dem, der bruges af danske skov- og strandvin – måske lige bortset fra henvisningen til temperaturen.

Overordnet er det alligevel vanskeligt at se det som andet end uforståeligt, at høfligt formulerede appeller afføder en diametralt modsat effekt. Denne kategori af semantisk impedans foreslås karakteriseret som *paradoks*.

Hvad angår situationen fra hospitalet i Bhutan, vil den videnskabeligt vakte læser straks anføre, at billedet jo ikke viser, hvorvidt opfordringen har haft effekt. Til dette er der kun at svare, at der, da det blev taget, ikke var synlig statistisk signifikant forskel på tætheden af røde betelspytklatter på de gangarealer, hvorfra skiltene var synlige, og dem, hvorfra dette ikke var tilfældet.

Tolkningen må derfor i overvejende grad hælde mod, at appellen har haft ringe eller ingen effekt. Håbet om efterlevelse af appellen må derfor nok rangere på niveau med håbet om, at danske cyklister, der

synes fastlåst i forståelsen af at have dispensation fra samtlige færdselslovens bestemmelser, pludselig giver sig til at respektere andre trafikanters rettigheder. For denne kategori af semantisk impedans foreslås anvendt termen *refraktær*.

Også den fransk-engelske sproglige afsporing bør forstås i sammenhæng. Sandsynlighed tillader ikke alene at slutte, hvorvidt årsagen til kikset er oversætterens inkompetence, arrogance eller xenofobi. Ingen af disse kvaliteter er ukendte i dette hjørne af Frankrig, hvor manges hjerte banker for *Marine le Pen* og hendes Front National.

Havde oversætteren haft nærvær til at lade sig hjælpe af Google Translate, var den engelske version blevet »Unsupervised beach«, helt i overensstemmelse med den franske teksts intentioner. Omvendt kan det ikke udelukkes, at den let tilgængelige app er fravalgt, fordi den er kendt for at producere sublimt tåbelige oversættelser. Han kan have været skræmt af erfaringerne fra Danmark, hvor en uheldig anvendelse af Translate i 2009 førte til en forsvarschefs tilbagetræden.

Da der, som beskrevet, ikke foreligger viden om, at oversættelsen har affødt problemer, har den samlede effekt nok beløbet sig til et skævt smil eller en hovedrysten hos tosprogede. Denne kategori af semantisk impedans foreslås benævnt *babelsk*.

Man kan – på det lidt mere alvorlige plan – forestille sig, at en medvirkende årsag til semantisk impedans er det, som kaldes hævneeffekter – de utilsigtede konsekvenser af vor samtids fysiske, biologiske og sociale opfindsomhed [2]. Sådanne hævneeffekter er formentlig beslægtet med det, *Bjørn Andersen* – til hvem generationer af læger står i taknemmelighedsgæld for hans eminente afmystificering af medicinsk statistik – kaldte »tings iboende djævelskab«. Mange har givetvis opfattet *Bjørns* opfindelse som en spøg, hvilket det formentlig også var. Men måske var der midt i hans tilsyneladende rationelle univers også plads til lidt fornuftsstridighed.

Afsluttende skal det med, at artiklens forfatter normalt mener at befinde sig blandt dem, der tror på rationalitet, fremskridt og endnu bedre tider. Men samtidig vedkender han sig en stemme, der af og til hviskende spørger: »Er der nu også basis for din optimisme, eller kunne fremtiden godt gå hen og blive lidt forsinket?«.

KORRESPONDANCE: René Flamsholt Christensen, 2, avenue du Stade, 34370 Maureilhan, Frankrig. E-mail: symphoros@gmail.com

ANTAGET: 31. august 2016

INTERESSEKONFLIKTER: Forfatterens ICMJE-formular er tilgængelig sammen med artiklen på Ugeskriftet.dk

LITTERATUR

1. Carroll L. Alice i eventyrland. Publiceret på engelsk i 1865.
2. Tenner E. Why things bite back. Vintage Books, 1997.

